

Nr. 15 - 20 November 1956

Goeden avond, vrienden.

Ik heb ook voor U weer een mededeling, die U misschien niet zo prettig vindt, maar waaraan wij niets kunnen doen. Tot op het ogenblik toe zijn wij nog steeds niet in staat om meerdere sprekers ter beschikking te stellen. En dat wil dus zeggen, dat U ook deze avond weer zult moeten volstaan met twee sprekers. Een daarvan ziet U op het ogenblik voor U of hoort U misschien. De tweede is onze vriend Henri, die het tweede gedeelte voor U zal trachten te leiden. Dat brengt natuurlijk met zich mee, dat we - evenzeer als voor sommige andere kringen - het programma wat hebben moeten wijzigen. Ik vertrouw erop, dat U zult kunnen begrijpen, dat op het ogenblik degenen, die dreigen in het duister verstrikt te raken, voor ons belangrijker zijn dan U, die nog wat meer tijd heeft. Dan wil ik allereerst nagaan of er nog vragen zijn gebleven uit de vorige bijeenkomsten van deze groep.

❖ *Uit het eerste onderwerp over wijsheden uit het Oosten is mij een passage niet erg duidelijk. Hier wordt gesproken over het volgende: "De mens is een bewustzijn, onverschillig of hij geest is of stof. Het weten is mij een middel, maar het begrip is mijn wezen." Ik heb gemeend - misschien ben ik daar fout in, maar dat zou ik graag van U willen weten - het gaat hier om twee begrippen - het weten en het begrip. Het weten is mij een middel. Ik dacht, dat het begrip mij een middel was. Maar het weten is mijn wezen want hetgeen wij waarnemen met de geest is het weten en niet het begrip of de kennis. Ik kan mij voorstellen, dat men uiteindelijk komt, tot het weten, als men eerst begrijpt en doorleeft en doorvoelt wat men meemaakt. Kunt U mij hierop antwoorden?*

Ik zal voor U de zinsnede trachten te ontrafelen. In de eerste plaats: de mens is een bewustzijn. Dit betekent, dat mens-zijn een bepaalde bewustzijnstoestand betekent en dat de weg van het mens-zijn dus gebonden is aan de mogelijkheden van dat bewustzijn. Hierbij maakt, de vorm en de toestand verder niets uit. Dus om heel simpel te zeggen: Je bent mens of je bent het niet. En dat is een opvatting, die dus het begrip mensen menselijk ook uitstrekt over - volgens U - lagere gebieden. En wel voor diegenen, onder de geesten daarin levende, die de bewustzijnstoestand bezitten, waardoor zij het Mens-zijn innerlijk ervaren. Dan weten is mij een middel. Het mag misschien zo lijken in de wereldse toestand, maar wat men weet of meent te weten, is geen werkelijkheid. Wat men meent te weten is de buitenkant, die men waarneemt dus een klein gedeelte van het werkelijk wezen van het Goddelijke. Vandaar dat het weten ons ooit zonder meer tot het Goddelijke brengen kan. Het is slechts een middel om iet Goddelijke van zovele zijden te benaderen, dat wij komen tot het begrip. Het begrip is ons wezen. Begrip wil zeggen eenheid voelen in jezelf. Iets, zelf mede doorleven. "Weten en begrijpen zijn twee verschillende waarden. U denkt misschien, zoals uit Uw stelling blijkt, dat begrip op zichzelf een hulpmiddel is tot weten. Maar wanneer ik één ben met iets, dan kan ik dat geen weten meer noemen. Wanneer ik de binnenkant ga begrijpen, dan kan de toestand, die in mij bestaat, zich uiten als een weten en kan ik dus werken met hetgeen als begrip in mij leeft. Niet omgekeerd. Vandaar dus, dat het begrip belangrijker is dan het weten. En dat is maar goed ook Want uiteindelijk, hoevelen zijn er die - bijvoorbeeld naar aardse maatstaven - zeer weinig weten. Zij zouden dan ondanks hun grote begripsvermogen - door omstandigheden nooit tot een redelijk weten en dus tot een bewustwording komen volgens U. Maar hun begrip is belangrijker dan Uw weten.

Dat is nu juist het moeilijke en gelijktijdig het mooie. Je kunt zonder enig weten maar met een begrip voor de dingen, dus een meeleven erin en een harmonisch zijn ermede, tot het Goddelijke komen. Maar zonder begrip en met een wetenschap omtrent alle dingen kun je het Goddelijke niet eens benaderen. Vandaar dat dit zo wordt uitgedrukt. Ik hoop, dat ik daarmee deze stelling duidelijk heb gemaakt. Zoals U weet is het Oosterse filosofie en zij is dus gebaseerd op de gedachte van Mahayana.

❖ *x Ik heb dit n.l. anders bekeken en misschien ben ik daarin zeer stoffelijk geweest, want als mij iets uitgelegd, wordt dan begrijp ik het, dan kan ik op een gegeven ogenblik tot mijzelf zeggen omdat in het begrijp, kan ik het doorvoelen. En als ik het doorvoeld heb, dan weet ik het. Dat is mijn gedachtegang. Misschien erg stoffelijk.*

Neen. Het is alleen - ik hoop, dat U het mij niet kwalijk neemt - oppervlakkig. Dat zoudt U moeten weten. U weet voldoende van psychologie af. En er is ook in deze kring al voldoende over gesproken. Dat is Uw stoffelijk weten, het bewustzijn, dat U hier heeft? Is dat niet het product van reeksen van onderbewuste en geestelijke invloeden, die niet tot het bewustzijn behoren? Dus zoudt U hierdoor kunnen weten, dat weten een buitenkant is, nietwaar? Dus wanneer we dieper doordringen in de filosofische kant van de zaak, dan geloof ik toch, dat deze stoffelijke benadering ook stoffelijk uiteindelijk hetzelfde moet opleveren. Want een begrip is een toestand, die het totale bewustzijn betreft. Het weten ligt alleen binnen het redelijk denkvermogen dat is maar een klein deel van de werkelijke persoonlijkheid. Ik hoop, dat U het mij niet kwalijk neemt, dat ik U even heb gecorrigeerd. Zijn er nog meer vragen?

❖ *x Ook ik heb nog een zinsnede, die mij niet helemaal duidelijk is. Er is gesproken over een wijsgeer, die meteen een grote bon-vivant was. Die zegt op een gegeven ogenblik "Maar steeds spreek ik weer tot mijzelf, wanneer het begeren spreekt. Wat is Uw noodzaak? En in deze vraag beantwoord ik zelve het weten van mijn leven in het weten van mijn geest."*

Kijkt U eens. Een Westerling - dus geen Oosters wijsgeer - heeft eens gezegd "Wanneer een mens van zichzelf bewust wordt, gaat er een riool open." Het klinkt misschien niet erg fraai, maar het is waar. Want achter al hetgeen wij onszelven voorgoochelen, liggen heel veel begeerten, die wij zeker bewust niet zouden willen erkennen. Heel veel zelfzuchtigheden en angsten, die vrij maar liever stilzwijgend voorbij gaan.

Een bon-vivant, iemand die van het goede leven houdt is iemand, bij wie het begeren buitengewoon sterk ontwikkeld is. En wat meer is, die fijnere gradaties in zijn begeren kent dan de meer primitieve mens. Dat is duidelijk, nietwaar? Van hieruit gaande kunnen wij deze mens gaan begrijpen, wanneer hij zegt "Ik vraag mijzelf steeds af: wat is Uw noodzaak?" Hij zegt dus "Ik wil mijzelf niet voorgoochelen, dat ik dit om edele beweegredenen doe. Ik wil niet gaan zeggen: O, dit is alleen maar vanuit een hoog geestelijk standpunt of zo. Ik vraag mij af: wat is lichamen nu werkelijk de oorzaak van dat begeren? Wat is hier de noodzaak? Welke bevrediging zoek je?" En dan antwoordt hij met zijn geest daarop. Dus eerst zich realiserend, wat de werkelijke waarde is van zijn stoffelijk leven, van zijn dadendrang, gaat hij nu geestelijk dit - zonder zelfbegoocheling en zelfbedrog bezien.

Dan zegt hij "Kijk, dit kan ik geestelijk niet verantwoorden, dat wel. Dus zó kan ik leven." Dat betekent dan waarschijnlijk in de praktijk, dat zo iemand in vele opzichten ruimer denkt dan een ander, maar in andere opzichten veel strikter is dan een gewoon mens. Want de waarden van de geest en de waarderingen van de geest verschillen nu eenmaal van de aanvaarde aardse moraal. B.V. U zult zeggen "U moogt niet stelen." Maar er zijn mensen, die zeggen "Dus onverschillig in welke toestand, wanneer je wat neemt, is dat kwaad." De geest zegt "Mijn noodzaak bepaalt mijn recht om aan anderen te onttrekken." Ja, probeert U dat maar niet in de praktijk te brengen. In de eerste plaats is het zeer moeilijk zelf een noodzaak te bepalen, en in de tweede plaats - ongeacht het feit, of U die noodzaak werkelijk goed hebt bepaald of niet zullen er wel andere instanties zijn, die U desondanks corrigeren.

Maar het gaat hier dus om de praktijk. Juist áls bon-vivant kan een dergelijke wijsgeer door een zelfkennis en een vergelijken van zijn geestelijk streven en zijn stoffelijke mogelijkheden, en verlangens (zijn werkelijke begeerten) komen tot een soort parallelstreven, waarbij beide ongeveer krijgen, wat zij nodig hebben, zonder dat hij enerzijds de stof te veel ontnemt of anders zijn is de geest te veel mogelijkheden ontzegt. Daar komt het op neer. Is het duidelijk geworden? Zijn er nog meer vragen? Twee vragen.

Dat valt dus wel mee.

Zo, nu moeten wij dan voor vandaag een onderwerp kiezen. En nu zou ik graag een klein beetje met U willen filosoferen - dat is ook weer esoterie - en wel over

DE MAGISCHE GRADATIES VAN HET GODDELIJKE

Interesseert U dat? Kijkt U eens, wat is voor een mens een God? In de praktijk een wezen, dat in zijn ogen zeer machtig, zo mogelijk almachtig is. Dat bent U met mij eens, ja? Maar een wezen, dat vergeleken bij een mens - dus relatief - almachtig is, kan in zijn eigen toestand en wereld even gebonden zijn als een mens. D.w.z. dat de kleinen onder deze goden weer hun eigen goden hebben, die iets hoger staan. Daarboven staan ongetwijfeld weer grotere goden, enz. Maar wat is nu de eigenaardigheid hierbij? Naarmate dus een God hoger staat in deze rangorde, moet hij beschikken over grotere capaciteiten.

Nu aanvaarden wij in onze denkwijze een beperking van het Al. Wij weten niet waar, of hoe, maar het is beperkt - daar zijn wij van overtuigd - zowel in tijd als in ruimte. Er is geen onbegrensde oneindigheid, zij het dan, dat ons Al, een gedachte is met onbeperkte mogelijkheden, maar begrensd binnen de persoon, die denkt. Als consequentie volgt hieruit, dat deze reeks ergens moet ophouden. En waar die reeks ophoudt, moeten wij dan een punt gaan stellen, dat alles omvat. Wij noemen dat het Goddelijke. Wij zeggen niet meer "God", want het is meer dan God. Maar het is ten opzichte van alles binnen Zijn bereik en schepping, goddelijk. Ook t.o.v. de grote scheppende functies, de kleine scheppende functies, ja zelfs de halve demonen, die op aarde, ook nog god heten.

Wanneer de mens zelve in de geest werkt, dan komt hij vaak voor problemen te staan. Met welke kracht heb ik nu te maken? Want er zijn wezens, zoals gezegd, die ten opzichte van een mens zich volledig als God kunnen gedragen. Zij hebben dus een macht en een vermogen, waarmede zij, zo, zij dit zouden wensen, praktisch alle eigen kwaliteiten, behalve de oerkracht van het Scheppend Vermogen, zouden kunnen veranderen en wegnemen. Tot zover duidelijk?

Nu gaat de mens zoeken in de wereld van het onbekende, dus uiteindelijk de esoterie. Ook de lagere geest doet dit. En in dit zoeken vormt hij zich voortdurend een beeld van hetgeen hij nastreeft. Want elk esoterisch streven wordt gedragen door een bepaald begeren en een bepaald begrip. Deze twee, zijn noodzakelijk. Nu stellen wij, dat begeren en begrip tezamen voortkomende uit een onvolkomen wezen - mens of geest - in zichzelf onvolkomen zullen zijn.

Is er iemand, die deze stelling zou willen betwisten? Niemand? Dan mag ik dit dus als aanvaard stellen.

Wanneer dit in feite waar is, zal dus - naar gelang van eigen bewustzijn en instelling - elke mens zich wenden tot een bepaalde figuur of persoonlijkheid binnen het totale Goddelijke, die door deze mens op dat ogenblik, door deze geest op dat ogenblik, wordt gezien als het einddoel van zijn streven. De onvolledigheid van deze god of godheid - hoe moet ik het zeggen - brengt met zich mede, dat - de godheid benaderende - ons doel moet veranderen. Ons doel gaat dan verder, naar een volgende, hoger staande, maar in zichzelf evenzeer onvolledige godheid.

Nu mogen we dit wel theoretisch aanvaarden, maar in de praktijk blijven wij - geest of stof - gebonden aan die ene grote waarheid dat wij onze eigen God toestreven. Ik zou dus willen zeggen het normaal bewust streven van een mens en een lagere geest is gericht op een deel van het Goddelijke. Dit deel openbaart zich als een persoonlijkheid en godheid. Wat daarbuiten ligt kan niet bewust ervaren worden

En dan komen we wel erg in de knoop met onze gradaties. Want hoe vinden wij, die uiteindelijk maar één doel kunnen zien, een verschil gaan maken tussen de vele godheden en personen. Wij kunnen dat in de praktijk dan ook niet, wij moeten dat theoretisch doen. Die theorie bouwen als volgt op. Op het ogenblik, dat ik een god gelijk ben, gode gelijk - niet het Goddelijke gelijk, maar Gode gelijk, een god gelijk - dan zal mijn wezen alles, wat tot op dat ogenblik god heet te zien als mijn gelijke. Is dat aanvaardbaar?

Ik zie dan tevens een tweede godheid, Kan ik nu echter, indien ik een schepsel zou zijn - een theoretische stelling met waarschijnlijk een praktische waarde - dus een schepsel zou zijn van een lagere god, zonder meer die god voorbij streven en zelfstandig, zonder verdere erkenning van de god, uit wie ik voortkwam, die mijn eigen schepper was, naar een hogere godheid gaan streven? Het antwoord, dat wij menen daarop te moeten geven, is neen. Wij kunnen niet streven zonder onze persoonlijke godheid, omdat een te groot deel van ons wezen en ervaren identiek is aan zijn wezen. Conclusie: de bewustwording van de geschapen delen van een lagere godheid brengen diens bewustwording tot voltooiing en maken voor here een benadering van een volgende trap van het Goddelijke mogelijk.

Maar zijn wij dan te gronde gegaan in die god? Dat kunnen wij niet aannemen. Want zou deze god Zijn schepselen in zichzelf terugnemen, dan zou ongetwijfeld deze god zichzelf daarmee van zijn buitenwereld afsluiten, van zijn ervaring, zijn aanvaarding en zijn bewustwording. Dus die schepping zal blijven voortbestaan maar getransmuteerd tot een peil, dat aan het goddelijke gelijk is. Vanuit ons huidig standpunt. Op dat ogenblik ben je voor jezelf net zo'n gewone mens of geest als voordien. Maar t.o.v. degenen die op een gelijk plan staan als jij eens begonnen bent, ben je weer een godheid. Kunt U dat begrijpen.

Maar. ik ben een schepsel van een strevende god. En dat is ook iets belangrijks. Een. zich vormende god, binnen het totaal van het Goddelijke, dat onveranderlijk is. Een bewustzijn, dat dus steeds zuiverder zichzelf gaat zien in relatie tot grotere machten. Kan ik. dan handelen onafhankelijk. van deze-, god? Niet geheel. Want mijn bewustzijn is, te innig met het zijne verknoopt om te spreken over een zelfstandige handelingsbekwaamheid.

Nu ga ik dit weer vanuit een aards standpunt bezien. Uiteindelijk moeten we dichtbij de stof blijven, willen we met onze gradaties ergens komen, vooral tot iets bruikbaar. Ik neem aan, dat elke god, die wij kennen, een zijn is, een niet handelend zijn. De enige uiting daarvan was de schepping, waarbij het dus werkzaam was. En deze schepping is geworden tot het voertuig van het Goddelijk bewustzijn en het Goddelijk vermogen voor de lagere god. Is dat aanvaardbaar? Het is theorie, denkt U goed na.

❖ *Bouwt de mens zichzelf die god?*

Neen. Uit hetgeen ik hier gezegd heb volgt, dat de mens zichzelf die god niet bouwt. Die god is feitelijk. Maar het beeld van die god bouwt de mens zichzelf, tot hij komt tot het gelijke peil van die god. Hieruit volgt, dat elke godheid, die wij kennen, oorspronkelijk scheppend moet zijn geweest. Er kan dus op de hoogste trap van het Goddelijke niets bestaan als gevormd, als persoonlijkheid, dat niet te enigerlei tijd scheppend is geweest. Conclusie: vanuit het Goddelijke moet alles eerst handelend zijn, dus daadstellend, daarna beschouwend, de werking van zijn daden overziende en uiteindelijk erkennend, uit eigen daden en wezen erkennend de kernwaarde. van eigen zijn. Acceptabel?

❖ *U zegt daar zo elke god, die wij kennen. Kennen wij een god?.*

Nu ja, ik weet niet hoe het voor U staat, ik ken hem.

❖ *Ik aanvaard een god. Of denken wij een god te kennen? Wij hebben toch nooit een zekerheid over God?*

Neen. Die hebt U inderdaad niet. U kent wel een god. Maar U kent die god niet op een wijze, die voor U redelijk onaantastbaar blijft.

❖ *Dus wat erkent is dan het onderbewustzijn?*

Ook niet. Uw geest. Uw geest en uiteindelijk wanneer wij tot de kern komen, waarschijnlijk een deel van de kracht van Uw ziel

❖ *Maar wat gebeurt er dan, als een mens aan God denkt? Tot welke van die vele goden komen die gedachten dan?*

Tot de god, waarmee hij door zijn eigen streven in directe harmonie is. Dus tot de laagste god in de hiërarchie. Maar daar volgt echter. uit, dat de intensiteit en de veelheid van deze krachten, optredende binnen die god, voor die god zelf een zekere houding tegenover hogere krachten weer predisponeert. Zodat we niet mogen spreken van een onmiddellijk bereiken van het Groot-Goddelijke, maar van een bereiken van het Groot-Goddelijke uiteindelijk d.m.v. onze eigen god.

❖ *Maar het aanzicht van eenzelfde god of "een" god kan voor ieder toch persoonlijk zijn?*

De voorstelling daarvan wel. Het aanzicht niet. U drukt zich hier enigszins verkeerd uit, West het aanzicht, dus de uiteindelijk kenbare vorm, is natuurlijk uiteindelijk voor een ieder gelijk. Maar de wijze waarop deze benaderd wordt, kan geheel verschillend zijn, zodat het beeld, dat in Uzelve bestaat, hetzij eenvoudig of zeer complex, een bepaald deel van die god nadruk geeft en andere delen verwaarloost.

❖ *Hij moet dus voor ieder verschillend zijn.*

Ja, omdat elk bewustzijn ook praktisch verschillend is. De verschillen zullen hier en daar ook zeer miniem zijn, maar zij blijven bestaan. Kunnen we verder gaan? Of is er nog iemand anders, die wat te zeggen heeft? U moet maar denken, ik zit in zekere zin als plaatsvervanger op wat men op aarde wel eens een schopstoel noemt. Niet dat ik verwacht, feitelijke schoppen te krijgen, maar....

❖ *Neen. Maar het moet ons toch duidelijk zijn, voor U met de materie verder gaan.*

Daarom juist. Ik zou niet raag willen horen "Het is meestal al zwaar, maar zo'n plaatsvervanger maakt er helemaal een potje van. Nu snap ik er niets meer van." Dus is het voor mij wel degelijk zaak om hier te bewijzen, dat ik als spreker bekwaam ben voor deze onderwerpen. Dat "entre-nous" gezegd natuurlijk. Evenals onze vriend Henri op het ogenblik ook zijn sporen aan het verdienen is. Wij kleinere sprekers of spreekbuizen eigenlijk van groteren, wij kunnen nu proberen ons zoverre te perfectioneren, te vervolmaken, dat wij ook een steeds groter en steeds beter actief deel kunnen gaan nemen in het werk als spreker van de Orde.

❖ *Het is voor de doorsnee-mens ontzettend moeilijk om aan te nemen, die verschillende goden. Want wij hebben alleen maar geleerd van één van de velen. Wij kunnen dat niet in trappen zien.*

Neen. Wanneer je met die mensen te maken hebt, dan moet je het dus zo stellen (dat heb ik voor U niet gedaan) Onze God heeft vele aangezichten, vele verschijningsvormen. En deze aangezichten zullen voor ons, kenbaar zijn als steeds een andere persoonlijkheid, die vanuit ons standpunt steeds het Goddelijke vertegenwoordigt. Kennen wij meer van deze aangezichten zonder de kern te zien, die hen allen verbindt, dan spreken we dus van meerdere goden. Dan hebben we daar meteen het antwoord, als U soms daarover zou komen te praten met anderen. Maar goed, we gaan verder met het opbouwen van onze idee.

❖ *Als Christus spreekt over de God, die zijn Vader is, welke god bedoelt hij dan?*

Ongetwijfeld de god, waaruit hij onmiddellijk en bewust is voortgekomen en waarmede hij in contact staat.

❖ *Dus zijn god.*

Ja.

❖ *Onverstaanbaar*

Nu laten wij het zo uitdrukken Wij kunnen in dezelfde relatie staan tot die god en parafraserend zou ik haast willen zeggen "God geve, dat wij tot deze god kunnen gaan". Maar de praktijk zal ons tonen, dat wij meestal andere goden aanbidden, ook al geven wij ze dezelfde naam. Nietwaar, men spreekt van de Vader en men denkt aan macht of aan geld. Men spreekt van de Vader en men denkt aan een vreugdig hiernamaals of men denkt aan een bevrediging, b.v. door het wreken van onrecht e.d.. Zo heeft ieder zijn eigen god, maar ze noemen hem allen gelijk, dat is een feit.

❖ *Maar je kunt dat toch niet als een werkelijke god zien, wanneer we aan macht denken? Dat staat toch niet op het goddelijk plan, wanneer wij het als mens willen zien?*

Wanneer wij dit als mens zien, staat het op het goddelijk plan, omdat de macht die wij daaraan toekennen, inherent is aan het wezen, dat wij aanbidden.

❖ *Dat ligt dan aan de manier hoe, wij het zien,*

Ja. Dat is natuurlijk onze zaak. Ik ga verder met mijn opbouw, anders zou ik nog in de war raken.

Ik heb thans dus aangetoond, dat wij vele goden kunnen aannemen. Wat meer is, dat een hiërarchische reeks van goden moet reiken van het Grote Onbekende, het Goddelijke, tot het ons bekende, d.w.z. de god, die inderdaad gelijk aan ons is. En hier wordt voor ons een raadsel opgelost, meen ik. Wij kunnen geschapen zijn naar Gods beeld en gelijkenis. Ook zelfs in de letterlijke zin van het woord. Want zo wij bestaan, moet er een aspect van het Goddelijke zijn, dat de volmaakte uiting is van het deel der schepping, waartoe wij toch uiteindelijk behoren. Wij zullen echter verder grijpen. Vooral de esotericus wil niet blijven staan bij de lagere krachten. Hij zoekt het hogerop en dan komt hij tot het schermen met geheimen. Zo spreekt men b.v. over het zoeken naar de heilige naam Gods. Het zoeken naar die naam is het symbool van ons aller pelgrimstocht naar de waarheid. Want - zo zegt het verhaal - wanneer deze naam wordt medegedeeld aan een ander, verliest zij haar betekenis. Dat is begrijpelijk. Alleen in jezelf kun je vanuit jouw persoonlijk standpunt het Goddelijke benaderen. Een ieder gaat door bepaalde goddelijke aspecten tot de kern. Dit houdt tevens in, dat geen onzer er ooit in zal slagen het Goddelijke, het werkelijk Goddelijke, te benaderen vanuit álle aspecten, die er bestaan. Nu mag ik misschien een vergelijking gebruiken. Er is een lichtstraal, die in een geslepen edelsteen valt. De wijze, waarop hij in het ene facet binnentreedt, bepaalt met welke flonkering en kracht, met welke schoonheid en glans hij zal uittreden uit het volgende. Wij gaan tot het Goddelijke, het Onbekende, niet bewust. Het facet, waarop wij aangaan, kunnen wij erkennen. Maar de materie, waarin wij doordringen, het raadselachtige, dat wij binnentreden, dat kunnen wij nooit kennen. Maar dat is voor ons niet belangrijk. Want alleen door binnen te treden, ook onbewust, door dit bepaald facet zoals het uit het Goddelijke weerkaatst wordt. Kunt U dat aanvaarden? En dan volgt daaruit misschien wel het belangrijkste punt van alles. De wijze, waarop wij het Goddelijke benaderen d.m.v. de kleine machten en goden desnoods - bepaalt de wijze, waarop wij vanuit het Goddelijke werkzaam zullen zijn. Heeft iemand op deze conclusie iets aan te merken? Dan, vrienden, gaan we het vereenvoudigen. We gaan voor elven de zaak terugbrengen tot wat men noemt de essence. Want wat heb je aan al die theorieën in het leven, wanneer je ze niet in de praktijk kunt brengen.

Wanneer wij zelf als wezen tot het Goddelijke kunnen binnengaan, is dat natuurlijk erg mooi. Maar ons hele leven zal - wie weet hoe lang nog in ons wordt ons wezen bepaald besef van tijd - daarheen moeten streven, maar we hebben iets in ons, dat niet onderhevig is aan deze vertraging. In de mens leeft iets, dat onmiddellijk in het Goddelijke kan binnen gaan. Wie weet wat? Niemand?

❖ *Ja. Ik zou zeggen, er leeft iets, maar het is zo wisselvallig.*

Neen. Het is zo eenvoudig. Zó eenvoudig, dat U door de eenvoud de oplossing niet begrijpt. Het is onze gedachte. Men lacht er wel eens om, wanneer er gezegd wordt "Ik draag U op aan God", of zo iets. Men vindt dat dan eigenaardig. Maar stel U nu eens voor, dat ik in gedachten scherp omschrijf een vorm en dan zeg met volle intensiteit: "God, dat is van U." Waarin vormt zich de gedachte? In het totaal Goddelijke ook wanneer mijn bewustzijn die vorm tijdelijk bepalen kan. Hoe kan ik komen tot dit bewustzijn? Alweer krachtens de mogelijkheid, die mij door goden of het Goddelijke gegeven wordt. Die gedachte is niet meer een deel van mijn nauw omsloten persoonlijkheid op het ogenblik, dat ik ze van mij afstoot, haar zendende naar het Goddelijke. Kunt U dat begrijpen en aanvaarden? Denkt U dan aan wat ik U gezegd heb over de facetten. De gedachte, die ik oprecht tot het Goddelijke zend,- ik zeg expres niet een gebed - (een gebed blijft te vaag), maar de gedachte, het gedachtebeeld, dat ik aan het Goddelijke geef - ja, dat zal imperfect zijn, onvoltooid. Maar invallende in het Goddelijke wordt het veredeld en voltooid. En het keert terug, ook tot mij, want ik ben met de gedachte verwant. Maar niet dat alleen tot mij. Want het zal in zich dragen de verdeling, die ik zelf niet vinden kan, maar die voor mij de stimulans vormt tot een verbetering van mijn leven, zo ik haar aanvaard. Akkoord?

Dan is er een tweede wijze, waarop ik deze eigenaardigheid - zou ik haast zeggen - van het Goddelijke kan gebruiken. Er komt een ogenblik, dat je in omstandigheden verkeert, die je zelf niet beheerst. Dat gebeurt maar al te vaak in een mensenleven. Nu kun je natuurlijk zelf trachten je daartegen te verzetten of je kunt ermee gaan worstelen, je kunt trachten het te vormen naar je eigen inzicht en begrip. Maar op die manier blijft het imperfect, onvoltooid. Een mens kan een onbeheerste toestand niet gaan beheersen. Dat is onmogelijk. Hij kan wel de

onbeheerste toestand volledig bewust overdragen aan het Goddelijke én zelve handelen naar de impulsen, die hij vanuit het Goddelijke tot zich voelt komen. Moet ik daar voorbeelden van geven of is het zo duidelijk?

❖ *Graag.*

Voorbeeld een arts staat bij een ongeluk en beschikt niet over de hulpmiddelen, die nodig zijn om op verantwoorde wijze te verbinden en te verplegen. Dan moet hij improviseren. Nu kan hij niet improviseren, wanneer hij gelijktijdig moet nadenken over de gebrekkigheid, waarmede hij improviseert. Wanneer hij de toestand aanvaardt, zal hij instinctief het beste doen, wat op dat ogenblik voor hem mogelijk is. Wat meer is, zijn handelen zal volledig in overeenstemming zijn met zijn positie op dat ogenblik in die toestand. Op het ogenblik, dat hij het zelf wil doen, zal hij aarzelen, misgrepen maken misschien, bepaalde beslissingen niet aandurven, te laat beslissen e.d. In het geval dus, dat een nauwkeurig vaststellen van de toestand gevolgd wordt door een aanvaarding van de toestand in de zin van deze in het Goddelijke a h.w. te plaatsen en te zeggen "Hier kan ik niet overzien, hier beslist God", betekent een voltooiing en de mogelijkheid tot handelen. Anders blijft ze onvolledig. Heb ik hiermee, die een voorbeeld wilden hebben, dit duidelijk gemaakt?

Zo kunnen we dus ook onze handelingen doen vervolmaken door het Goddelijke. Maar dat mogen wij natuurlijk alleen doen, wanneer deze handelingen niet slechts uit onszelven voort komen. Wij kunnen ook zo doen met onze, verlangens en onze begeerten. Het is onmogelijk voor onszelven te bepalen, hoe dit wel aanvaardbaar zou zijn en dat niet. Wanneer wij erover nadenken, obsedeert het ons, belemmert het ons in ons werkelijk leven en bestaan.

Dus wij stellen ons zeer goed voor, wat we wensen, - ook wanneer we weten, dat het onmogelijk is - en wij geven deze wens met al zijn onmogelijkheden aan het Goddelijke. Wij denken er niet meer aan. Wij proberen het van ons af te zetten. Wij laten het aan God over. Dan zullen wij zien, dat ons verlangen wordt vervuld op een andere wijze, dan wij het ons voorstelden, maar toch zodanig, dat het voor ons aanvaardbaar en goed is. Zo kun je door gebruik te maken van deze eigenschap, dat al wat buiten je staat, deel is van het Goddelijke, door - je eigen verantwoording aanvaardende - de beslissing aan het Goddelijke over te laten, wanneer je niet zelf tot een redelijke beslissing kunt komen, uiteindelijk leren te handelen in overeenstemming en harmonie met al hetgeen rond je is, waarin het Goddelijke zich uit. Ik geloof, dat ook dit punt wei belangrijk is.

Dan heb ik nog een laatste punt voor U. Dat is dit: Er komen ogenblikken in je leven, dat je anderen zoudt willen helpen b.v. en niet kunt. Ogenblikken, dat je iets zoudt willen doen, niet voor jezelf, maar omwille van een ander b.v., en dat ook niet kunt. Dat is natuurlijk zeer moeilijk. En dan moet je voor jezelf proberen een uitweg te vinden. Dat kun je dan doen, alweer door een beroep te doen op het Goddelijke, mits je onthoudt, dat er geen twee wegen zijn. Je kunt iets aan God overlaten af je kunt het zelf doen. Maar je kunt niet zeggen: God doet het, en dan zelf al vast beginnen, terwijl je eigenlijk niet weet, hoe je zoudt moeten beginnen. Men zegt dan wel eens "á la bonheur, we zullen het proberen." Neen. Wanneer wij voor een ander iets willen volbrengen, dan moeten wij hier werkelijk en volledig vertrouwen op de hoge kracht, die we dan niet eens nader willen omschrijven, het vreemde, het onkenbare. Uit deze kracht zullen wij datgene ontvangen, dat voor ons nodig is. En de anderen zullen ontvangen - misschien niet van onszelf of door ons, maar toch op het juiste ogenblik, zoals het goed is voor hun leven en ontwikkeling - datgene, wat wij zo graag zouden hebben willen geven.

Kijk, vrienden, bij al deze punten zijn er natuurlijk gradaties in de vervullende persoonlijkheid. Wij kunnen niet zeggen, dat elke factor door een gelijke entiteit, een gelijke godheid, als U dat liever wilt, zal worden opgevangen en vervuld. Maar waarom zouden wij ons daar over bekommeren? Boven al deze persoonlijkheden, deze scheppende krachten, deze godheden van mens en geest staat het Grote Onbekende. Datgene, wat wij niet willen of kunnen zien als een persoonlijkheid in onze zin, maar waaraan wij toch elke eigenschap, die wij als persoonlijkheid kennen, in volmaakte mate wel moeten toekennen. Dat grote moge dan voor ons bepalen. Wij gaan de weg, die voor ons de beste is. Elk zijn eigen weg. Elk op zijn eigen wijze. Ieder zoekende naar een mogelijkheid om geestelijk zo goed mogelijk te leven, om - zo je in de stof

verkeert - ook stoffelijk datgene, wat je als noodzakelijk, als belangrijk, als gewichtig voelt, te volbrengen. Geef het over aan het Hoog-Goddelijke, wanneer je zelf niet verder kunt. Wanneer je voor jezelf zegt "Nu wordt het mij te veel", of "Dit gaat buiten mijn bereik of vermogen" of "Ja, hoe moet ik nu verder denken" De waarheid is, dat welke god ons leven ook helpt vormen, welke kleine god, die Grote Onbekende Macht voor ons steeds de vervulling betekent, ook in Zijn persoonlijkheid, als deze of gene god. En voor ons een verrijking betekent, die én voor ons waar verlangen, voor ons waar bewustzijn en ons werkelijk leven het beste betekent.

Ik hoop, dat ik U daarmee iets heb voorgelegd, wat U misschien niet passend vindt in deze kring. Maar het lijkt mij een onderwerp, dat een bespreking waard was en enigszins in de lijn lag met hetgeen tot nog toe voor U behandeld werd. Hebt U commentaar?

❖ *Bedoelt U met Uw laatste twee betoogjes een strijdbare aanvaarding?*

Neen. Dat is het nu juist. Ik geloof.

❖ *Een aanvaarding toch in ieder geval.*

Ik geloof een aanvaarding óf een strijdbaarheid. Maar niet in beide tegelijk. Een strijdbaar aanvaarden wil zeggen nemen, n u ja, omdat je niet anders kunt. Mij dunkt, dat een aanvaarding van harte moet zijn, hoe moeilijk het je ook valt. Zeggen "Dit is voor mij niet meer op te lossen, of niet te dragen" of "dit kan ik persoonlijk niet meer veranderen. God, ik geef het in Uw hand." Dan ben je niet strijdbaar meer op dat terrein. En dat wil dus zeggen, dat je in de aanvaarding krachten gewint en daar, waar je eigen vermogen tot verwerkelijking en verandering wel op de voorgrond komt, vrij bent om je krachten volledig in te zetten. Het is dus a.h.w. een methode, die ik getracht heb naar voren te brengen, om juist datgene, wat je als mens of geest zelf niet kunt overzien, niet meer aankunt of niet kunt verwerkelijken, te geven aan het Goddelijke en zo voor jezelf voortdurend te streven naar hetgeen wel bereikbaar of te verwerkelijken is of lijkt. Dat is de zin van mijn betoog. Geen commentaar, vrienden? Wilt U dan gaan pauzeren op het -ogenblik of wilt U nog iets bespreken? Ik sta volledig tot Uw dienst. Dan pauzeren we vrienden. Mag ik U danken voor Uw welwillende aandacht? Goeden avond.

o-o-o-o-o

Goeden avond, vrienden.

Aan mij de zware taak om op waardige en esoterische wijze U deze avond bezig te houden. Nu had ik gedacht, wanneer U nu eerst eens begint met vragen of onderwerpen te stellen, dan kon ik misschien een klein beetje makkelijker in de juiste richting.. Geen wegwijzers?, Dan zal ik naar de ANWB moeten gaan. Weet U waarom die ANWB? Al doen ze nog zo bureaucratisch, zij zijn proletariërs, want het is een bond van wiel rijders. En wat is een fietser anders dan een uit de kluiten gewassen loopjongen? Maar goed. Ik hoor dus niets van U en nu moet ik zelf maar gaan kiezen. En als ik dan mijn reputatie gestand wil doen, moet ik iets kiezen, wat jullie niet van me verwachten.....

KLEUREN EN MUZIEK

Akkoord? Ik ben blij met de bijval, die, ik onderdien al gekregen heb met het onderwerp. Nu hoop ik ook, dat ik de bijval verder verdien.

In de eerste plaats weten allemaal, dat kleuren en muziek door veel mensen met elkaar geassocieerd worden. Verder weten we, dat kleuren en ook bepaalde soorten muziek invloed kunnen hebben op de gemoedsgesteldheid. Dan hebben we hier een punt om vanuit te gaan en dan begin ik maar eens met het volgende zo te zeggen.

Het menselijk wezen is vatbaar voor gehele reeksen trillingen van verschillende grootte. Maar gezien het feit, dat het menselijk interpretatievermogen onvolkomen is, zullen trillingen die in feite ver van elkaar af liggen, toch dezelfde indruk wekken bij de mens en dezelfde gemoedsgesteldheid eveneens kunnen verwekken. Waaraan ligt dit?

In de eerste plaats kunnen wij natuurlijk spreken over gewoonteassociaties, die op sentimentele basis berusten. U weet wel, dat is dat bekende mopje van die moderne jazzliefhebber, die de vuilnisman over de straat hoorde gaan en onmiddellijk zei tot zijn meisje

"Hoor je liefste, ze rammelen ons nummer." Dat is sentimenteel. Dat is opa, die zit te deunen bij een wijsje, waarop hij eens met opoe heeft gewalst. Hier kunnen we niet spreken van een werkelijke betekenis van de muziek, maar alleen van een associatieve. Maar vreemd genoeg kan het voorkomen, dat én voor opa en voor de jazzliefhebber op een gegeven ogenblik een volkomen onbekende melodie, ontstaat en dat zij allebei ongeveer dezelfde gevoelsreactie hebben. En nu wordt het lastiger.

In het eerste begin hadden wij een aanloopje, een associatie. Die is hier niet aanwezig. Wij kunnen zelfs stellen, dat deze muziek nog nooit is uitgevoerd. Dat deze reeksen van tonen en tooncombinaties in deze volgorde nog nooit zijn gehoord. En toch krijg ik nog steeds bij opa en de jazzliefhebber één reactie, één gevoel.

Dan moeten we de geaardheid van de muziek ontleden. Het blijkt, dat opeenvolgende reeksen van tonen in staat zijn in het menselijk lichaam toestanden te veranderen in overeenstemming met b.v. zijn interne werkingen van het zenuwstelsel. Hieruit volgen dan reacties, die als gemoedstoestand betekenisvol kunnen worden. Tot nu toe geen mens in strijd met mijn verklaringen? Wanneer iemand iets wil zeggen, dan zegt hij het maar, dan merk ik het wel. We gaan verder.

Nu heb ik zo'n beetje mijn aanloopje genomen. De mens is dus voor trillingen gevoelig en die kunnen in hem bepaalde toestanden opwekken. Dat weten we. Nu gaan we kijken naar de kleuren. Klaarblijkelijk wordt door de kleuren een ander gedeelte van de mens beïnvloed dan door gehoor. De visuele en de auditieve indruk verschillen vaak in de wijze, waarop zij werken. En nu is het eigenaardige, dat de auditieve indruk - ofschoon voor het bewustzijn een veel kleiner percentage uitmakend - een intenser en meer gevormde gemoedsindruk geeft (emotie, als U wilt), dan de visuele. En toch is - bij normale mensen althans - het visuele het belangrijkste. Bij het visuele, de kleur, ontstaat een vage associatie. Een zeer vage. Men voelt zich prettig, koud, warm enz. maar men weet meestal niet eens waar het aan te wijzen is. Met het geluid is het anders. En daarom zou ik aan mijn beschouwing nog de volgende definitie willen vastknopen. Beïnvloedbaar door vele trillingen van verschillende geaardheid zal de eigen gevoeligheid van de mens bepalend zijn voor de trillingen, die de grootste werking hebben binnen zijn wezen. In de praktijk zal meestal blijken, dat de trillingen met de laagste frequenties de sterkste invloed hebben op het menselijk gestel en lichaam. Dat hogere trillingen niet meer lichamelijk worden ervaren, niet meer worden waargenomen, maar daarentegen sterker geestelijke impressies geven. De realisatie van deze waarden geschiedt echter gelijkelijk binnen de mens en wel associërend met de hem bekende waarden in kleuren en klanken, die veelal samengaan in één gehele vorm. Akkoord?

Die muziek, waar ik het daareven over had, die volledig nieuwe muziek, die droeg in zich 3 verschillende waarden, zoals alle muziek in zich draagt. In de eerste plaats de melodie, d.w.z. de muzikale gedachte. In de tweede plaats ritme, d.w.z. de achtergrond, waartegen de melodie wordt getekend. En in de derde plaats een contramelodie. In zeer simpele muziek kan die wegblijven, maar veelal - vooral wanneer we polyfoon zijn - vinden we toch een contramelodie altijd weer uitgedrukt, zij het als een tweede stem of iets dergelijks. Wat zijn de waarden van deze drie? De melodie komt, eigenaardig genoeg, wanneer we kleuren gaan zien, overeen met beweging dus we kunnen zeggen dat de melodie de gedachten voert en leidt. De trillingen van de melodie zijn dus bepalend voor de wijze, waarop onze gedachten zullen gaan, de opeenvolging van gedachten.

Het ritme, scanderend, beïnvloedt eigenaardig genoeg vooral de hoofdtonen van kleuren. De kleuren van de melodie worden door het ritme sterk bepaald, wanneer we dat zien. Ik zou dus willen zeggen, dat het ritme, of zo U wilt, de maat, bepalend is voor de eigenschap van de muziek. Niet de melodie maar het ritme bepaalt de eigenschappen.

De contramelodie werkt met contrasten, waar zij in zich draagt de bewegingswaarden van de melodie, maar gelijktijdig, (waar ze contra punteert en dus de absolute tegenstelling in een tijdelijke disharmonie zich tot harmonie oplossend voortdurend weer stelt) gelijktijdig een kleurschakering.

Resultaat Wanneer de melodie al het landschap kan tekenen b.v. of een schilderij, dan zal de kleurzetting daarvan bepaald worden door het ritme. Maar de schaduwwerking en de hoogtepunten, de lichtpunten, die er in zitten, worden bepaald door het contrapunt, de tegenmelodie. Tot zover aanvaardbaar?

❖ *De aanvulling van de (rest onverstaanbaar)*

Neen. Als ik zeg aanvulling, dan neem ik aan, dat iets wat dus reeds volledig aanwezig is nader wordt gedefinieerd. Maar dat is eigenlijk niet waar want het eigenaardige is, dat de tegenmelodie, in het totaal melodische werk bepaalt, hoe de waardering van de totale melodie zijn. Dus de tegenmelodie brengt juist door zijn contrasten de werking van de melodie pas tot volle kracht. Vergelijking tussen een schets en een voltooid schilderstuk. U kunt natuurlijk zeggen "De verf is een aanvulling van de schets." Dan hebt U in zekere zin gelijk. Maar ik voor mij zeg "Het is pas een schilderij, wanneer de verf erop zit." Daarom zou ik willen zeggen aanvulling vind ik hier niet helemaal zuiver.

❖ *Dan ligt het hier aan het gekozen woord.*

Ik weet, wat U zeggen wilt. En toch, kijk nu b.v. eens naar Rembrandt van Rijn. (Rembrandt is wel een Hollander, maar het blijkt, dat hij van Duitse bloede is en nu blijkt achteraf, dat hij oorspronkelijk uit Rusland stamt. Al van gehoord? Ik weet niet of het waar is, hoor. Zijn schilderijen op zichzelf zijn weinig zeggend. Bekijk nu de schilderijen eens en neem de lichtschaduw-werkingen eruit. Wat blijft er dan over? En dat is bij een melodie nu precies eender. Haal de juist gekozen tegenmelodie, de tegenzetting van akkoorden, die soms de melodie onderbreken, soms ondersteunen, weg. Wat krijgen we dan? Een vlak geheel. Er zit geen leven in.

❖ *Dus kunnen ze niet buiten elkaar?*

Neen. Dus wanneer we een stemmig iets krijgen, dan is de enige mogelijkheid om dit op te vangen door ritme. Vandaar dat je ook die eenstemmige muziek krijgt met het Gregoriaans, b.v., je hebt het met de z. g. Griekse orgelzangen, je hebt het met het Arabische fluitspel .b v je vangt met het gebrek aan tegenmelodie op door een zeer eigenaardig contrastrijk ritme. Is dit U wel eens opgevallen? Dan heb je van die heel eigenaardige intervallen. Dus ik geloof, dat we het toch wel met elkaar eens zijn, dat er drie delen zijn, die beïnvloedend zijn. En deze drie gezamenlijk vormen voor de muziek het beeldend vermogen. Akkoord?

Nu moet ik naar de kleur toe. Want wanneer ik een kleur zie, ja zeker ik zie een kleur. Maar waardoor krijgt een kleur zijn betekenis? Door zijn contrastwerking. Dus ook in kleur bestaat a.h.w. een tegenmelodie, het tegenpatroon waardoor harmonie en disharmonie wordt bepaald. Harmonie of dis-harmonie met de omgeving bepaalt tevens de waarde, die de kleur emotioneel voor de mens heeft. We gaan nog iets verder.

Dan ga ik mezelf verder afvragen: "Wat is nu het meest bepaalde van deze twee" Dat is de wijze waarop de kleur voorkomt. En nu blijkt eigenaardig genoeg, dat de contrastkleuren op zichzelf erg mooi zijn, maar dat zij pas aan betekenis gewinnen voor het menselijk oog, wanneer zij in niet te grote vlakken voorkomen. Dus een beperking. Ik zou zeggen: Ze moeten temidden van andere kleuren, die de omgeving ervoor vormen, met een zeker ritme, een zekere regelmaat - U moet het niet zien als een tabloot hoor, vast hier een stippeltje en daar een stippeltje - maar toch met een zekere regelmaat aanwezig zijn. De kleur, die betekenis krijgt, is door de andere kleur heen geweven op een zodanige manier, dat ze regelmatig weer onze aandacht trekt (haar ritme), dat ze door haar eigen vorming ons beïnvloedt, dus onze gedachte leidt, of onze stemming (dat is bij een kleur juist), terwijl ze gelijktijdig door haar omgeving en haar contrasten in voortdurende wisseling van waarden zichzelf volledig in alle mogelijkheden uit en openbaart. Ook acceptabel?

Nu zitten we hier in een esoterische kring en nu is het misschien moeilijk om van deze onderwerpen uit zo met één sprong esoterisch te worden. Maar goed. Wanneer kleuren emoties wekken, wanneer muziek emoties wekt, wat dien ik dan te doen om een juist gebruik te maken van deze kwaliteiten van muziek en kleur? Ik moet aan mijn behoeften aanpassen wat ik kleur en melodie beleven kan. Dus magisch gesproken gebruik ik elke trilling in mijn omgeving om bepaalde eigenschappen in mijn wezen, die ik op de voorgrond wens te zien treden, zonder directe- en onmiddellijke wilsactie mijnerzijds desnoods, te bevorderen en op te

bouwen. Als het daarbij zou blijven, zouden we nog niet zo ver zijn. Maar ik ga verder. Want ik heb gesteld, dat muziek bepaalde delen van het menselijk zenuwstelsel beïnvloedt. Dan zeg ik op mijn beurt daar bovenop "Ik heb hier dus een middel om het menselijk lichaam te beïnvloeden. En als ik het menselijk lichaam kan beïnvloeden, zoals ik dat geestelijk wenselijk acht, dan kan ik door middel van muziek harmonie tussen stof en geest tot stand brengen en stof- en geest tot een gezamenlijk leven leiden, dat voor beiden gelijktijdig goed en volledig is, (Ik lijk C & A wel.) Toch is het waar.

Maar ik heb daaraan alleen toch niet genoeg. Ik heb ook nog kleur nodig. En nu moet ik gaan nadenken "wat is kleur". Kleur is een deel van levend. licht. Akkoord? Dan ga ik dus zeggen dat ik niet alleen mijn kleuren maar ook het licht en de belichting in mijn omgeving moet kiezen op een wijze, die voor mij een bepaalde gemoedstoestand bevordert. Wil ik daarvan gebruik maken, dan zal ik b.v. een meditatiekamer in een kleurschakering brengen, die enigszins zonnig en blijmoedig is en toch aangenaam en niet te onrustig. Ik denk hier b.v. aan een citroengeel met lavendel en grijs. Deze combinatie is zonnig. Zij scheidt een zekere rust, een zekere vrede, terwijl ze aan de andere kant toch voldoende energie suggereert om mij er toe te brengen met volle intensiteit, met heel mijn wezen, te streven. Wil ik daarentegen van mijn meditatie, die actief is, overgaan tot een contemplatie, dan moet ik andere kleuren kiezen. Wat zal ik dan nemen? Bij voorkeur gedekte grijzen, tinten blauw en misschien zo hier en daar een klein beetje groen. In deze tinten kom ik n.l. in een bezinnende, in een beetje laten we zeggen - nadenkende stemming. Het geeft mij rust. .

Nu ga ik mijn melodie kiezen. Wanneer ik voor, mijn meditatie energie nodig heb, dan kan ik niet al te bezinnend zijn. Ik moet niet beginnen b.v. meteen fuga van Bach. Maar ik kan wel nemen een redelijke contra-wals b.v. van Strauss. Of als ik wat deftiger wordt misschien van Chopin. En wil ik werkelijk al komen in de zuiver bezinnende stijl, dan kan ik werken gebruiken als de Unvollendete van Schubert en waarschijnlijk wat van meer modernen, die ik niet allemaal beheers.

Wil ik daarentegen tot mijn contemplatie overgaan, dan is mijn beschouwing iets, waarin een regelmaat nodig is. Hier heb ik een muziekstuk nodig, dat ik de eerste plaats niet romantiseert, niet dramatiserend is, dus niet actief, maar haast meetkundig. De reeks van klanken, die ik in die omgeving tot mij laat komen, moet in overeenstemming zijn met mijn omgeving en stemming. In het lichtste genre kan ik hier kiezen een of andere nocturne. Wil ik echter komen tot absolute, diepe contemplatie, dan wordt het hier tijd om te denken aan orgelspel en hier komt wel degelijk Bach - ook Friedman Bach zelfs in aanmerking. Ik bouw mijzelf dan een andere wereld op door het totaal van de buiten mij heersende omstandigheden te veranderen.

Het is heel eigenaardig. De kleurassociaties zijn over de hele wereld niet gelijk. Denkt U b.v. aan het verschil van het rood. Gevaar in het Westen, vreugde in het Oosten. Zo kan ik er nog wel een paar noemen. Maar wat is nu de hoofdzaak, waar dit alles om draait? Om de harmonie, die ik tussen stof en geest teweeg kan brengen. Ik gebruik dus een combinatie van licht kleur en muziek als weergave van een bepaalde beleving en gemoedstoestand of een bepaalde belevingsdrang. Dat is niet voor niets. Want als ik nu de zaak eens ga omdraaien. Wanneer ik een geestelijke beleving heb, een geestelijke belevingsdrang, zou deze dan in mij niet de illusie kunnen wekken - ik zeg het heel erg voorzichtig - van een combinatie van kleuren en muziek? Dat is het omgekeerde.

Nu neem ik direct aan, dat er helderzienden zijn en helderhorenden, die mij gelijk geven en anderen, die zeggen: "Hij klinkt het een beetje dwaas." Ja, wat meer is, op den duur kunnen wij gaan associëren. En dan kunnen wij belevenissen uit onze eigen wereld - onbewust of bewust - interpreteren in klank en kleur.

Een voorbeeld: U spreekt over een gouden kindje. Waarom? Het zonnige. Het kostbare eigenlijk en het begeerlijke. Maar het geeft de indruk van goud. Zo spreken wij ook wel van een blauwe monnik. Nu bestaan er geen blauwe monniken of ze moeten toevallig in de blauwe verf gevallen zijn. Toch heb ik die uitdrukking wel eens gehoord. Waarom? De bezinning, die van die monnik uitging suggereerde avondlicht en maanlicht stelde iets van een andere wereld. Daarom, die monnik is "blauw". Men zegt ook wel eens "Hé, daar komt iemand binnen,

die gooit een zwarte mantel over het gezelschap." Waarom zwart? Negatief. Het negatieve wordt aanvoeld en uitgedrukt in een kleurbeleving.

Maar hoe speelt men ook vaak eigenlijk niet in zijn realisaties van toestanden en ding en met klankbegrippen? Een stem als een murmelend beekje. Die voetjes trippelen als een galop. Dan denk je aan een muziekrhythme. Kijk die man daar gaan het lijkt wel een treurmars. Allemaal begrippen, gebouwd. Men zegt ook wel eens "Hé, als, je dat nu hoort, het is net een cello! Dan bedoelen ze niet dat hoor ik, dan zien ze iemand. Maar ze. moeten het uitdrukken, ze moeten het een beeld geven. En nu ga ik daar een heel stoutmoedige, conclusie aan verbinden. Tenminste wanneer jullie het zover met mij eens bent.

Geen tegensprekers?..... Nou, ben ik gelukkig vanavond..... Kijk eens, wanneer blijkt, dat kleur en muziek zo volledig uitdrukking kunnen geven aan alle menselijk beleven en gewaarworden, wanneer omgekeerd blijkt, dat de mens zijn ervaringen zo vaak in klank en kleur verwante begrippen omzet, zou het misschien verstandig zijn om te spreken over de eigenlijke innerlijke taal van de mens als een combinatie van kleuren en klanken? En wanneer ik dat stel, dan betoon ik daarmee werkelijk eer aan die mens. Want wat weten wij?

Nadat de vormwereld, ook in de geestelijke sferen - een waantoeestand dus - voorbijgaat, kom je in een wereld, die wij noemen de wereld van klank en kleur. Die precies dezelfde taal spreekt, die de mens reeds in zijn gewoon stoffelijk leven onbewust schijnt aan te voelen.

Dan is het volgende stukje hoopgevend, want ..... wanneer wij, - hetzij stamelend - de taal reeds verstaan van de vrije geest, dan moeten we toch niet ver van die geest af zijn. Een mens, die dat verstaat, kan nog niet volwassen zijn in die wereld. Dat is logisch. Maar alleen zijn beleven van muziek, zijn gevoel voor kleuren, meer voor kleuren dan voor vorm, bewijst dat hij eigenlijk al thuis begint te horen in een wereld, waarin de waan van vormen voorbij is.

Mag ik het dan misschien een laatste keer nog eens anders uitdrukken en zeggen: "De wijze, waarop de mensheid klank en kleur beseft, is een vage herinnering uit het vaderland, vanwaar zij stamt." Ik zou zeggen voor mijn doen heb ik het er aardig afgebracht. Heeft men hierover iets te vragen?

❖ *U heeft het gehad over harmonie van geest en stof. Over harmonie in kleur en klank. En nu word ik persoonlijk voor mijzelf. Ik weet, dat er een vijftonig stelsel is en dat de Chinese muziek uit een vijftonig stelsel is opgebouwd. Ik weet, dat de klassieken opgebouwd zijn uit een achttonig stelsel en ik weet ook, dat er op het ogenblik een twaalftonig stelsel aan het ontwikkelen is in de moderne muziek. Nu kan ik mij voorstellen - en dat kan natuurlijk aan mij liggen, en daarom zeg ik ik word persoonlijk - dat ik alleen een achttonig stelsel waardeer. Zolang ik dit achttonig stelsel alleen maar kan waarderen, kan ik mijn geest alleen maar met dit achttonig stelsel in harmonie brengen.*

Dat is logisch maar.....

❖ *Ik span mij in om het twaalftonig stelsel te leren begrijpen, maar dat lukt mij niet. Moet ik dat nu forceren?*

Dat is nu juist de fout. Je moet die dingen niet begrijpen. Je moet ze aanvoelen.

❖ *Dus het twaalftonig stelsel kan ik niet aanvoelen en het vijftonig ook niet. Is dat nu een fout van mijzelf? Is dat een persoonlijk iets*

Nu zal ik het misschien heel gek zeggen. Elke taal ontwikkelt zich. Ook de geestelijke taal. Wanneer wij gaan kijken naar de Chinees, waar U het over had, dan vinden wij dat niet alleen zijn muziek maar zelfs zijn taal praktisch in een vijftonig stelsel is uitgedrukt, Denk maar eens aan hun indicaties met stembuiging waardoor nu zó anders is dan hu en hu enz.enz.(ja, ik kan het niet zo goed.) Maar hier blijkt dus de simpele, zeer simpele vocabulaire van - laten we zeggen - een simpel volk. Naarmate de behoefte tot uitdrukking groter wordt, krijgen we ook een uitgebreider toonstelsel. Want U spreekt over de moderne, over dodecatonaal, maar weet U wel b.v. in Brits-Indie een systeem bestaat, waarin 36 tonen worden aangenomen binnen één octaaf? Dat is geen octaaf meer, natuurlijk, maar dus van do tot do. Zeer ingewikkeld dus. En nu blijkt, dat het achttonig stelsel in feite ook niet meer achttonig is. Het achttonig stelsel maakt ook nog weer gebruik van halftonen. Dus in feite al 16 tonen. Hieruit blijkt dat de uitdrukkingsrijkdom van Uw achttonig muzikaal stelsel al veel groter is dan het vijftonige. Het

dodecatonale voegt ongeveer een derde tot de helft aan uitdruktingsrijkdom en vermogen toe. Maar U kunt dat nog niet verstaan, zegt U. Dat is logisch. Want het zijn nieuwe muzikale woorden, die gevormd worden. En ik weet wel uit mijn eigen leven, hoe het gaat, als je als eenvoudig mens met vreemde woorden wordt geconfronteerd, dan klinkt het in je oor, alsof ze staan te vloeken, terwijl ze in werkelijkheid misschien heel mooie en hoge dingen zeggen. Dan moet je eerst leren die woorden te begrijpen, dan ze te gebruiken en dan kun je pas gaan zeggen ik kan iemand begrijpen die daarmee praat. Zo gaat het met de muziek ook. Maar muziek is voor U Uw taal niet. Zij kan voor U een tweede worden, maar het is de vraag of ze het. (ja, ik had het over misverstaan, nietwaar?)

Ik weet dat eens een keer in het ooi was met een hele partij zeep, enz. en toen sprak iemand over mijn taaltje Hij zei "wat heeft deze man een eigenaardig idioom." Toen ben ik boos weggegaan, want ik dacht, dat hij mij idioot noemde). Een dergelijk misverstand kan bij U voorkomen, wanneer U de schijnbare wanklanken van een moderne componist hoort. Verder mag men ook niet vergeten, dat een oude taal reeds spreekt in afgeronde verzen, ofwel, dat de oudere muziek in zijn achttonig stelsel tot een veel harmonischer uitdrukkingen meer gestileerde versvoet a.h.w. is gekomen (als ik het mag vergelijken zo), dan het nieuwe stelsel met zijn nieuwe woorden en zijn nieuwe regels. Maar ook dat zal zich op den duur ontwikkelen En nu gaat het er alleen maar om: Heeft het als mens zin om jezelf geweld aan te doen om dit nieuwe stelsel te begrijpen. Ik zou zeggen kennis ervan nemen moet je wel. Maar of je je er verder mee moet kwellen, ik zou zeggen van niet. Want uiteindelijk gebruikt de mens één kleuren én klanken als een soort herinnering aan zijn vaderland, waardoor hij tijdelijk wat vrijer komt van de stof en iets sterker aanvoelt, van wat er in de werelden, die hem door zijn stoffelijk wezen nog onthouden zijn, zich afspeelt. En nu lijkt mij dat laatste in de muziek belangrijker dan het begrip ervoor. Je moet muziek kunnen doorvoelen, aanvoelen, kunnen doorleven en datzelfde geldt voor kleuren en kleurschakeringen. Is dit zo beantwoord?

❖ *We zouden daaraan toch een stoute conclusie kunnen vastknopen en zeggen, dat harmonie maar een zeer relatief begrip is. Want de Chinees heeft zich volkomen in harmonie bevonden en in de harmonie geleefd met zijn vijftonig stelsel. En de componist en de mensen, die geleefd hebben in de jaren 1700 hebben volkomen in harmonie geleefd met het achttonig stelsel of zoals U zegt eigenlijk met het 16-tonig stelsel. En de tegenwoordige modernen kunnen harmonische klanken maken in een twaalftonig stelsel. Dat is allemaal harmonie. Maar allemaal harmonie met verschillende gradatie, als ik het zo mag noemen.*

De harmonie in de klank is niet relatief. Maar de harmonie van de klank met de mens, dus de weerklank van de klank in de mens, dat is relatief. Want dat is afhankelijk van veranderlijke waarden van de mens tegenover de betrekkelijk vaststaande waarden van de klank, waarbij de combinatie van klanken en hun harmonisch effect op de mens dus relatief zijn, terwijl de eigenlijke betekenis en invloed van elke klanktrilling op zichzelf praktisch als objectief kan worden gezien.

❖ *Mag ik misschien iets heel mals vragen? Er wordt zoveel geschreven en gesproken over die Rock and Roll. Dan moet dat toch een zeker ritme zijn, wat in zodanige combinatie met de tonen....*

Neen. Nu zoudt U mij haast dwingen om. muziekhistoricus te worden. Laat ik het proberen, al kan ik het niet al te goed. De eerste Rock and Roll-melodieën werden uitgebracht rond 1916. De eerste hoogtepunten, opnamen op platen e.d. vinden we eerst in de jaren 1926, later in de jaren 1934/35. Toen was er ook Rock and Roll. En dit Rock and Roll-ritme is praktisch niet veranderd, noch de wijze, waarop de melodie werd gebracht Het enige, dat er bij de melodie is gekomen is de clownerie. M.a.w. niet de muziek zelf maar het spectaculair exces, dat ermee gepaard gaat, is aansprakelijk voor wat U noemt de Rock and Roll drive. Dit rocken en rollen. (Gek, zoiets brengt altijd associaties. Ik denk in zo'n geval aan een stelletje rokken, die óver de partners heen rollen in de meest acrobatische pogingen om ook nog te dansen). In dit geval kan de Rock and Roll als melodie en als dansmelodie een dansmode zijn. Dus niet betekenend verder. Als ritme kan het betekenen een zeker opzweven tot activiteit. Het ritme kan dus passen bij de tijden de behoefte daarvan. Maar de excessen van Rock and Roll, weet U waar die uit voortkomen? Uit de behoefte om een aanleiding te hebben, waardoor je kunt zeggen, dat je behoefte om iets te doen een aanleiding had. Ben ik duidelijk?

❖ *Ik heb het onwillekeurig vergeleken met het ritme, wat b.v. de Atjehers" speciaal maken met hun dansen met het steeds vlugger wordend ritme, dat ook een zekere opzweeping veroorzaakt.*

Maar dat is bij Rock and Roll toch niet het geval, hoor.

❖ *Nee. Dat is juist bij Rock and Roll niet het geval. Het is een volkomen statisch ritme.*
Ja, maar het is een ritme.

Ja, een sterk gescandeerd ritme, maar volkomen gelijkblijvend.

❖ *Ik dacht, dat er een zekere mate van massapsychose bij kwam. De een de ander aanstekende, dat niet zo verschrikkelijk in het ritme zit.*

Het zit ook niet in het ritme. Kijkt U eens, als je een wedstrijd hebt tussen Ajax en Blauw Wit, (ik weet niet of ze nog bestaan) (tegenwoordig zullen het wel N.V. s zijn geworden op zo iets), als daar één idioot op de tribune zit en die begint "Hup Holland" te roepen, dan wed ik met U, dat niet alleen een hoop mensen "Hup Holland" gaan roepen, maar dat bovendien het enthousiasme bij, zo'n wedstrijd zal gaan stijgen tot een peil, dat bedenkelijk dichtbij komt bij het internationale enthousiasme, bij een interlandwedstrijd.

❖ *Dus massapsychose.*

Inderdaad. Maar wat is daarvan nu de oorzaak? Bij die wedstrijd kunnen we zeggen, dat de aanleiding tot het uitbreken van de psychose die vent was, die "Hup Holland" ging roepen. Maar dan moet er in die anderen toch al iets geleefd hebben, waardoor zij die gelegenheid graag gingen aangrijpen om ook de banden maar eens even los te gooien en eens gek te doen. En daardoor zichzelf op te zwepen en anderen. Wanneer ik dat nu met Rock and Roll ga vergelijken, dan kan ik dat het best zo zeggen "Bij de muziek is er iemand, die er aardigheid in heeft zich aan te stellen. Het begint eigenlijk haast per ongeluk. Laten we zeggen: een bassist, die struikelt een klein beetje, maakt een rare zwaai met zijn bas, mist zijn ritme niet en speelt door. Dan wordt er één in de zaal enthousiast, die gaat mee staan deinen, die zegt "Dat is wat. .Dan denkt zo'n musicus "Nou, dat is niet zo gek." En die zegt "Hé, klarinettist, probeer jij die fluit eens in te slikken. Saxofonist, probeer jij eens of je op je handen ook nog een partijtje kunt spelen." Dus die maken daar een circus en acrobatie van. Nu vindt die jongeman of jongedame in het auditorium dat schitterend. Maar hij (of zij) heeft geen behoefte om een ander iets te zien doen. Dus laten we het nu heel simpel stellen de jeugd van tegenwoordig voelt zich te sterk gebonden. Ze heeft geen mogelijkheden. Ze kan niets doen, ze ziet geen uitweg in meerdere of mindere mate. En nu komt er zo'n exces en daar wordt de gelegenheid gegeven je gevoelens nu werkelijk eens te uiten. Als er dan zo'n stel van die scholieren aan Rock and Roll gaan en ze zijn aan het beuken op alles, wat ze bereiken kunnen met een bepaald ritme, dan zou je dus kunnen zeggen, dat ze symbolisch beuken op hun ouders, hun bazen, hun onderwijzers, kortom op alles wat hun misnoegen heeft gewekt. En dan kunnen we nog verder gaan. Al hun absurde bewegingen en kreten zijn een protest tegen het feit, dat ze anders netjes moeten zijn, dus tegen wat ze voelen als een gedwongen worden in een bepaald keurslijf. Dan wordt ons de gehele psychose duidelijk. Het is een verzet tegen dingen, die misschien niet eens bewust als onaanvaardbaar worden ervaren, maar die desalniettemin in de mens leven als een groot probleem. De uitwerking, of dat nu Rock and Roll is, of de charleston of iets anders, is dus uiteindelijk trachten bepaalde inhibities van de persoonlijkheid af te reageren zonder daartoe een werkelijke gelegenheid te krijgen. Want het is een roes, een vlucht, die een terugkeren noodzakelijk maakt. En dit betekent, dat de herhaling van deze tijdelijke ongebondenheid of bevrijding, zo U dat zeggen wilt, begeerlijk is en men dus zal trachten dergelijke excessen meer en meer uit te lokken.

❖ *We hebben onze kinderen zoveel mogelijk beheersing geleerd? Tenminste getracht.*

Getracht. Weet U, mag ik een voorbeeld gebruiken? De Duitsers hebben geprobeerd de Hollanders ook beheersing te leren. Wat was het resultaat? M.a.w. de discipline van veel ouders bestaat uit een gecombineerd systeem van bedreiging, afpersing en omkoping. Zeg, maar eens, dat het niet waar is. En dit systeem betekent dus, dat het eigen ik van vele kinderen eigenlijk verdragen wordt door de opvattingen van de ouders, waartegen dat ik zich alleen dan verzet wanneer het meent daartoe gelegenheid te hebben. Vandaar dat het jongetje, zo netjes

is op school en thuis, op straat de grootste belhamel is, die belletje trekt of wat ze tegenwoordig voor interessanter spelletjes hebben.

❖ *En doen ze dat allemaal?. De aanwezigen uitgezonderd natuurlijk.*

Altijd, altijd. Kijk eens, het klinkt misschien gek. (Ik heb het vergeten hoor.) Maar ze hebben ons geleerd. Je moet beleefd blijven. En daarom mag je, wel zeggen "Op een enkele na zitten er hier allemaal idioten." Maar je mag nooit zeggen "Het zijn allemaal idioten," ook al denk je dat. Want zeg je "op een enkele na, dan denkt iedereen altijd "Ja, als ik de rest zo bekijk, heeft hij gelijk." (Mag ik even constateren, dat dit een voorbeeld is?)

Maar misschien bij een latere bijeenkomst, U weet wel die schoen o (waar hij wringt, trek je hem aan, of zo iets.)

❖ *Ja, maar iedereen doet het toch volgens zijn persoonlijkheid. Je kunt dat toch niet allemaal overgieten in iets anders. Je bestaat nu eenmaal.*

Ik zeg ook niet dat je het moet veranderen.

❖ *Dat zullen de mensen ook niet doen, tenzij zij het zelf inzien.*

En wanneer ze het inzien, veranderen ze het nog niet. Want het is zó zo gemakkelijk. Het is gemakkelijker te zeggen "Jochie, je krijgt.

❖ *Ze zeggen "Koop maar wat", dan zijn ze er van af.*

Hoor eens "Ga jij maar naar de bioscoop, dan zitten wij tenminste eens een keertje rustig." "En als je nu niet gauw gaat, dan zal ik je slaan" Die jongen heeft eigenlijk niets gedaan, hoor. Hij doet normaal. Maar ja, het is zo lastig, wanneer hij daar zo rond loopt en nu moet hij dat maar doen. Rechtvaardig? Ho,maar. Maar ja, wat moet zo'n kind anders doen? Hij kan een grote mond opzetten, en dan krijgt hij de klappen, waar nu mee wordt bedreigd. Het kan ook dociel doen, wat het doen moet, En wanneer het dat gaat doen wordt het gevaarlijk hoor. Het meest normale en gezonde is dat het kind doet wat hij doen moet en intussen probeert er tussenuit te trekken.

❖ *Dat is toch altijd zo geweest?*

Dat is niet alleen van tegenwoordig. Maar mag ik even opmerken, dat Uw tegenwoordig Rock and Roll heel veel voorgangers heeft gehad? Denk maar eens aan de zedelijke verontwaardiging over de eerste wals, over de eerste polka. Het oproer, dat er was, toen voor het eerst de meisjes de can-can in Parijs gingen dansen. Dat was lang, voordat die geëxporteerd werd. Ga eens na, wat men heeft gezegd over de black-button, de charleston, boom-se-daisy Lambeth-walk, enfin je kunt het zo gek niet noemen, of het is er. Om nog niet te spreken over het verzet tegen de rumba. Is het niet allemaal hetzelfde? Neen. Er is één verschil. Aan sommige dingen ben je gewend, aan andere niet. Maar mag ik er even op wijzen het zijn maar een paar punten - waarbij ik mijn muziekhistorische functie weer kan opvatten. Toen de eerste walsen werden gedanst, vond men die zodanig onzedelijk, dat de burens zich gewapend met stenen, rotte vruchten e.d.tegen het volvoeren van deze onzedelijke dans verzetten. Hierop waren er grote groepen jongelui, en dat is o.a., gebeurd in Wenen, de stad van de wals, maar ook in Parijs, in Marseille, in Rome, in Milaan, waarop dus groepen jongelui uitdagend begonnen te walsen onder het neuriën van een melodie op de grote pleinen en hier vaak volkomen ruzies uit voortkwamen, die menige gezagdrager, (tegenwoordig zeg je, een smeris), in een heel moeilijk parket brachten. Dat was de wals, hoor! U weet wel, dat ouderwetse dansje, dat je tegenwoordig nog wel eens slow-Engels danst, maar voor de rest niet meer. Je wordt er hoogstens duizelig van. Weet U, wel, dat er zeer sterk geprotesteerd is tegen de polka, omdat men dit gezamenlijk huppelen een onzedelijke oefening noemde? Heeft U misschien niet gehoord van de invallen van de vrouwenbond in Amerika, in gelegenheden, waar de charleston voor het eerst werd gedanst? Nooit van gehoord? Ook nooit gehoord van het decreet, dat hier in het zuiden is afgelezen van verschillende kansels tegen de onzedelijke dans vans "boom-se-daisy", die schijnbaar op een of ander manier de achterdelen van verschillende geslachten op bepaalde momenten met elkaar in aanraking bracht? Ik noem het maar. Is het verzet tegen een dergelijke poging om zich uit te leven, te groot, dan krijg je Rock and Roll. Niets nieuws onder de zon. Wat dat betreft is het misschien niet bekend, dat Praxiteles, filosoof én bouwer, zich in Athene al heeft verzet tegen de ontuchtige dansen van knapen en jonge meisjes, die op de "Apora", op een gegeven moment aan het dansen waren

gegaan en nog wel - zoals hij vertelt - onder het geluid van herdersfluiten. Nou weet ik niet, hoe je daarop kunt dansen want het waren een soort van doedelzakken. En wanneer ik een doedelzak hoor, dan heb ik zo'n idee, dat hier een kruising aan het woord is van een huilbui en een wereldondergang. Maar ja, ook dat is muzikaal begrip en muzikaal waarderen. Is het duidelijk geworden

❖ *Staat het nu wel vast, dat b.v. muziek van Hindemith, die ik persoonlijk niet kan waarderen, later even rustgevend kan zijn voor het volgende geslacht als de romantische muziek van tegenwoordig voor ons?*

Nu, dat betwijfel ik. Want daarvoor is deze meneer Hindemith veel te problematisch. D.w.z. dat doen heel veel van de modernen hoor. Een geval van de meer ouderwetse modernen zelfs al. Dat in tegenstelling met de vroegere gewoonten, niet alleen van de romantische, maar ook van de werkelijk zwaardere klassieke muziek, was het een probleem te poseren, dus een bepaalde melodische vraag te stellen en daar dan door veel zoeken en kruisen van melodie, van tegen-melodie, hoe moet je dat noemen, omzetting van melodie en ritme te komen tot een oplossing. Dus tot een sluitend akkoord. En dat is nu het eigenaardige. Veel van de moderne componisten maken muziekstukken, die eigenlijk niet af zijn. D.w.z. het probleem is gesteld, er wordt in verteld dat het toch maar een reuze rommeltje is en dan je er niet uit kan komen en i.p.v. te zeggen "dan gaan we het oplossen", eindigen ze met een kakofonie. En daarom kan dit niet rustgevend zijn. Voor de mens is een probleem, dat gesteld wordt nooit rustgevend. Wanneer ik U nu een vraag stel, die U niet beantwoorden kunt, is dat niet prettig. Tenzij ik zelf het antwoord geef. Maar als ik nu een vraag stel, waar niemand hier een antwoord op weet, dan ben ik ervan overtuigd, dat U dat niet prettig aandoet. En nu is zo'n modern muziekstuk, (persoonlijke mening, hoor - relatief dus in relatie met mijn eigen persoontje) is voor mij een vraag, gevolgd door een reeks scheldwoorden en vloeken, samengehoopt met een herhaling van de vraag, waarop dan alle vloeken muzikaal gelijktijdig worden uitgesproken en het stuk uit is. Daarom kan ik mij, niet voorstellen, dat het rustgevend zal zijn, later.

❖ *Hoe verklaart U dan de herinnering aan een bepaalde sfeer die de Zomerlandsfeer bedoelt?*
Ja, daar bedoelde ik iets, dat hoger ligt dan Zomerlandsfeer.

❖ *Maar dan is het toch geen herinnering meer?*

Wanneer het idioom wordt gebruikt? Maar mijn waarde vriendin, neem mij niet kwalijk, laten wij nu eens aannemen, dat U zich een andere taal herinnert. Doet dat iets aan het bestaan van Uw vaderland en het bestaan van de herinnering af of toe, of U nu in die taal scheldt of dicht, of U platheden vertelt of verheven waarheden? Blijft die taal niet hetzelfde en het vaderland ook? Wat is alleen het bewijs, dat deze moderne mensen ons leveren met hun composities? Dat de moderne mens geen oplossingsmogelijkheid meer ziet voor vele van zijn moeilijkheden en i.p. daarvan een vaag onbevredigd zijn uitdrukt, zonder zich aan een oplossing te durven vragen. Dus een eigenschap wordt u uitgedrukt, maar een taal blijft gelijk. Stel je eens voor, dat het Nederlands Uw moedertaal is, maar dat U dat Nederlands alleen zou kunnen gebruiken om bepaalde gedachten uit te spreken. Dan zou een Nederlander geen Nederlander meer zijn. Want dan zou hij als Nederlander Nederland voortdurend moeten verheerlijken en niet meer mogen kankeren? Waar of niet?

❖ *Maar hoe komt het dan, dat in de tijd van Mozart en Beethoven die muziek ook niet begrepen werd door de mensen in die tijd? En dat daar eigenlijk ook andere muziek te modern was voor hen? Is het dan misschien niet zo, dat de mens zijn evolutie nog moet doormaken, zoals U dat daareven ook zei, om deze muziek later wel te kunnen begrijpen?*

Dan zou ik in de eerste plaats willen stellen, datje voor misbegrip van kunstwaarden Mozart en Chopin moeilijk als voorbeeld kunt nemen, hoor. Beethoven wel. Ik geef direct toe, dat de mens aan elke nieuwe uitdrukkingwijze moet gewinnen. En dat houdt dus in, dat ik onmiddellijk moet aannemen en vaststellen, dat door decatonaal of onverschillig hoe, evenzeer een muzikaal en groot stuk te componeren is. Maar ongeacht de uitdrukkingwijze stel ik als voorwaarde voor het groot, rustgevend, aanvaardbaar zijn en dus ook voortleven van het muziekstuk, dat het niet alleen een probleem of een toestand stelt, maar tevens uitleg daaraan geeft en een oplossing.

- ❖ *Het moet doorwerken. Maar die oplossing komt dan misschien nog wel in de moderne muziek.*

Laten we het hopen, want anders zal de moderne muziek op de duur alleen nog maar modern zijn, maar geen muziek meer. Dat is net als met de moderne kunst. Er zijn in de moderne muziek en in de moderne kunst wel degelijk dingen, die niet alleen kunst, maar zelfs grote kunst zijn. Maar op het ogenblik gaat het er in de moderne artistieke wereld schijnbaar meer om, wie het meeste lawaai maakt dan wie het meeste betekent en zegt aan de mensen.

- ❖ *Ja. Inderdaad. Maar er zijn toch wel composities geweest, ook in zeer recente tijd nog, b.v. Bela Bartok, die worden toch zeer zeker door de muziekkenners en de muziekliefhebbers wel begrepen.*

Ja. Maar mag ik even opmerken dat ik Bartok toch zeker niet zie als één van de modernen. U misschien wel. Maar dat is dan een Nederlandse opvatting, hoor.

- ❖ *Maar hij is toch nog niet zo lang overleden.*

Goed, maar zijn wijze van musiceren, zijn muzikaal idioom kent nog niet de verwarde problematiek, die tegenwoordig de moderne muziek betekent.

- ❖ *Maar bedoelt U met de moderne muziek dan alleen maar de ernstige muziek, of bedoelt U daarmee alleen de dansmuziek, over jazz, b.v. over Rock and Roll.*

Over dansmuziek heb ik niet gesproken. Ja, jazz. Jazz zegt niets, dat woord. Er is jazz, die niet alleen muziek is, maar muziek van een zeer hoge kwaliteit en hoge inhoud. Maar dat is weer geen dansmuziek. En Rock and Roll is een mode-ziekte. Dat is allemaal geen muziek meer. Ik weet het niet, ik ben niet zogoed op de hoogte, anders zou ik je er een voorbeeld van kunnen geven. Ik ben niet voldoende bij op het ogenblik. Ja, ik heb ook overwerk de laatste tijd en wat doe je daar aan. Maar goed, ik zou het zo willen zeggen. Onder de moderne muziek versta ik diegenen, die een ernstig probleem trachten uit te drukken in muziktaal - dus een probleem van Uw eigen tijd - en trachten daar op zijn minst genomen een oplossing te geven. Waar die oplossing wegblijft, spreek ik van een onvolkomen muzikaal werk en daaronder zou ik vele van de meer moderne en zeer moderne toondichters willen rekenen. In de amusementsmuziek vinden we soms eigenaardig genoeg - niet altijd tussen veel. Mits in stukjes muziek, die b.v. door hun melodie, door hun uitwerking, werkelijk tot de muziek behoren en zelfs tot de betere muziek. Je mag b.v. wel zeggen, dat Gershwin een zeer groot musicus is, zij het dan ook, dat zijn zwaartepunt ligt in de beschrijvende muziek. Berlin heeft zeker bepaalde dingen gecreëerd, die groot zijn. Er is zo'n melodietje b.v. - bellyhy -, dat is een liedje met een heel eigenaardige achtergrond. Dat is een zo mooie muzikale uitdrukking van heimwee dat menig ouderwets componist het niet beter had kunnen doen of heeft gedaan. Maar gezien zijn moderne zetting en instrumentatie, eerder voor een revue dan voor een concertzaal, loop men er vaak voorbij. Maar dat is toch muziek. Want daar wordt een oplossing gegeven. Er wordt gesteld het heimwee, (dus datgeen, wat je uit de eert roept), het verzet ertegen en uiteindelijk de aanvaarding, dat eens datgeen, waarnaar je verlangt, werkelijkheid zal worden al weet je nog niet hoe. Zeg me eens, dat dat in een doodgewone moderne song, gespeeld door een jazzorkest niet alle eigenschappen heeft van een waar muziekstuk? Melodie, tegenmelodie, ritmische variaties, probleemverwerking en probleemoplossing. Misschien, dat U zegt "ik vind het geen muziek". Dat moet U weten. Maar het is muziek. En daarnaast staan dan sommigen van die super-modernen, die kijk eens, wanneer ik op het ogenblik zou leven, zou ik waarschijnlijk een zeer geslaagd modern componist zijn. Ik zou een auto met een open uitlaat naast een cementmachine zetten meteen beetje grind erin, het zaakje flink laten lopen, er een paar hoornstoten doorheen gooien, en er dan boven zet ten moderne werksfeer. En wanneer je er een trommel door laat roffelen en ik laat er nog een klarinet tussendoor gieren, dan noem ik het bevrijding. What 's in a name? Je kunt het belachelijk maken, maar ik heb medelijden met degenen, die tot dergelijke middelen grijpen, om zo uit te drukken wat niet uit te drukken is. La musique concrete b.v. (nou, ik vind het een goede naam "de betonnen muziek" het klinkt als beton en het ligt je muzikaal als beton op je maag), is uiteindelijk een zielig zoeken naar de oplossing in de materialistische werkelijkheid van het geestelijke probleem, dat ze muzikaal niet weten te stellen met een oplossing. Kom, kom, kom, ik kan mezelf als muziekcriticus ook gaan vestigen als ik, zo doorga. Maar goed, vrienden, hebben we daarmee de muziek zo'n beetje afgehandeld verder?

- ❖ *Er zijn heel veel mensen, die naar muziek gaan luisteren en ook de moderne muziek erbij nemen, want dat hóórt er uiteindelijk bij. Een ander mens, die het niet aandurft, zegt "Het doet mij niets en daarom kan ik er ook niets uithalen. Het maakt mij alleen maar vervelend, nerveus. Het doet mij pijn aan de oren Maar wat moet je dan in dit geval doen, als je toch de innerlijke drang hebt, dat je er iets van wilt weten. Moet je dan al die vervelende klanken aanhoren of zo.*

Ja, dan moet je het experiment wagen. Kijk eens, je kunt het zó zeggen. Iemand, die muziek wil horen, omdat het hoort, dat je de muziek gehoord hebt, hoort de muziek niet, al hoort hij nog zo nauwlettend toe naar wat er te horen wordt gebracht. Maar daar staat tegenover, dat iemand, die aarzelt muziek aan te horen en te begrijpen, zeker zal horen en de mogelijkheid tot begrip zal vinden, ook al kost het hem moeite datgene te verdragen, wat degene, die alleen maar gaat horen, omdat net hoort, langs zijn koude kleren af laat glijden. En als je nu ..... eh .....wat moet ik zeggen ..... ik heb, ook een grootmoeder gehad, die gaf me altijd Haarlemmerolie (ofschoon ik achteraf nog niet begrijp, waarom ze dacht, dat het goed voor mij was) en die zei altijd dit. Je moet met kleine beetjes beginnen, en dan kun je ertegen. Ik zou zeggen, dat is met moderne muziek ook zo. Ga niet naar een heel concert toe. Jullie hebben tegenwoordig toch muziek in blik. Draai eens een plaatje. Luister er eens naar en zet het dan een tijd weg. Luister er dan nog eens naar, en nog eens een stukje. Heb je eenmaal van één bepaald modern werkje de gedachtegang te pakken, dan zal je merken, dat de andere moderne muziek je ook meer zegt. Per slot van rekening wanneer je een baby gaat voeren en je zegt "Dat arme kind is nu al zes weken oud, het zal wel honger hebben. Geef het maar een pot met erwtensoep", dan is dat precies hetzelfde, alsof je tegen een romanticus zegt "Ga nu maar eens naar dat concert toe, want daar spelen ze alleen modern." Gevolgen overladen maag, ziekte en waarschijnlijk voortdurende afschuw van erwtensoep of van moderne muziek. Ben ik er doorheen?

- ❖ *U had het daarnet over kleur en klank. Dat kleur en klank bepaalde trillingen hebben. Nu weet ik, dat alles als mens maar een kwestie is van interpreteren, van veel wat men zintuiglijk, auditief of -visueel waarneemt. En dat is een heel zuiver bewijs dat men dat doet en dat doet men naar mijn mening als mens, omdat men als mens zeer beperkt is. U had het daarnet over stof en geest en dat bij de mens deze harmonie tussen stof en geest nog wel eens mank gaat. Ik denk hier aan een experiment, dat men wel eens gedaan heeft, dat vijf mensen, die meenden uit muziek kleuren te zien, bij elkaar gezet had, een stuk voorzette d.m.v. een grammofoon en gevraagd had. zet nu eens op papier wat je gezien hebt aan kleur uit deze klank. En daaruit resulteerde, dat er uit deze vijf niet één was, die een bepaald akkoord met een bepaalde kleur heeft weergegeven met dezelfde kleur bedoel ik.*

En waarom?

- ❖ *Dat wou ik graag van U weten.*

Heel simpel. In de eerste plaats het feit, dat de proef wordt genomen, sluit de spontane reactie uit. Gek hé, en toch is het waar. In de tweede plaats, omdat de poging om een stemming te omschrijven over het algemeen resulteert In het bijvoegen van bepaalde gedachten, die men weet, dat erbij horen maar die in feite niet worden beleefd gedurende het luisteren.

- ❖ *Dus interpretatiefouten?*

Ja, dat is toch logisch? Wat doet een mens uiteindelijk zijn hele leven anders dan fout interpreteren? Zijn eigen moeilijkheden, de bedoelingen van anderen, enz. En dat gebeurt hier vooral, wanneer zo'n proef zo wordt opgezet. Dus, wanneer je vijf mensen een muziekstukje voorspeelt. Weet je wat je wel kunt doen? Zo terloops eens een praatje en dan zelf b.v. zeggen "Ja gek, het was net alsof ik een kleur zag, maar ik weet waarachtig niet meer, wat het is." Dan zult U ontdekken, dat heel veel daarvoor sensitieven ongeveer dezelfde kleur aangeven met een andere naam. De een spreekt b.v. over paars en een ander over een donker blauw Maar dat er een ongeveer vergelijkbare omschrijving is, zal in dat geval toch heus wel blijken. Wat meer is, de omschrijving varieert in grote mate, omdat de kleuren, die geestelijk worden ervaren als gevolg (dus de voorstellingen, die binnen het ik leven) boven de werkelijkheid gá en die men kent en distantieert en interpreteert met zijn normale zintuigen. De afstand, die tussen twee kleurtonen ligt, is vaak voor de geest veel groter dan voor het oog

gevolg onmogelijkheid om bepaalde kleurverschijnselen, die binnen het "ik" .ervaren worden, te vergelijken met wat men binnen meent waar te nemen

❖ *Dat is geloof ik hetgeen het essentiële verschil, ik op doelde, dat wij als mens zo beperkt zijn in deze waarnemingen. Terwijl als geest deze waarnemingen iets gemakkelijker interpreteert.*

Ja, dat geloof ik graag. Maar ik stel daar tegenover, dat de waardering op zichzelf niet van belang is, maar, wel de beleving en dat de beleving voor een ieder dezelfde waarde kan hebben.

❖ *Kán hebben. Dat is een groot verschil.*

Natuurlijk. Als ik zeg "is", dan schakel ik de relativiteit uit. En uiteindelijk hebben wij zo-even vast gesteld, dat de harmonie in zichzelf onveranderlijk kan zijn, maar binnen elke mens geïnterpreteerd wordt naar gelang al of niet, harmonie met die mens ontstaat en naar gelang de wijze, waarop de harmonie met die mens tot stand komt,

Ik hoop, dat U allen mij niet kwalijk neemt, dat ik ga afstappen van de discussie, in de hoop U niet te hebben teleurgesteld. Ik ben op mijn manier esoterisch geweest. Dat het in muzikale vormen is uitgelopen, is ook een beetje Uw eigen schuld.

Meditatie

Nu moet ik voor U gaan sluiten vanavond. Dat heet hier altijd met een meditatie. Maar ja, ik weet zelf eigenlijk niet, hoe ik het zal aanpakken. Ik zal wel eens kijken, hoe ik het in het vat giet. Als U mij een onderwerp geeft.

HERFSTBLADEREN - WEERZIEN (meditatie)

Herfstbladeren. Bladeren, die verkleuren in laaiende gloed en samen met het zonlicht versterven, gedragen op, de kille,wind, een korte wijl nog zwerven, en dan vergaan. En zie de wereld, koud en kaal en vraagt je af: Waar blijft de taal van een blad, van zonnig licht? Hoe kil is nu de wereld. Ziet afgestorven lichte kracht, ze keert niet weer.

Ik zie de bomen zonder tooi, geraamten, die als spoken steken tegen bergen van wolken, donker en grauw, waarin soms nog wat licht wil breken.

De zomer is voorbij. De herfst. Met storm en lijden, waar komt het uiteindelijk op neer? Zie je alleen maar het ene jaar, je meent niets keert er weer Het is voorbijgegaan.

Maar wie wéét, die blijft een korte wijl bij kale bomen stille staan en overpeinst een keer. Hier vormt zich reeds één knop daar wordt reeds het jonge blad - zorgvuldig ingepakt - in bast en schors gevat, opdat zo dadelijk het leeft met nieuwe kracht, met nieuw bestaan, de glorie van de zomertijd.

Breekt weer de lenté aan, het weerzien is geschapen. Maar wil het weerzien komen, ja wil, na alle dromen van lome zomertijd opnieuw de kracht weer stromen, die heel het leven leidt en voortdrijft naar de werkelijkheid, dan moet er rust zijn, opdat een nieuwe strijd, een nieuw geluk gewonnen worde opdat het weerzien werkelijk zij en niet slechts ijdele waan.

Ik zie een herfstblad vallen, blijf even stille staan en zie het drijven op de wind en denk: Zo gaat het met de mens. Hij leeft, zijn levens spannen uit en komen tot de grens. Dan lijkt het als een vallend blad gezien nog kort, verdwijnend ..... en men weet niet waar. In werkelijkheid staat 't nieuwe leven in 's levens boom reeds klaar.

Je droomt van afscheid en van zomer van wat 't verleden was: proeft niet de volheid van wat was, alleen maar het gemis van wat verging.

Het herfstblad valt, omdat het moet. Het is een wet, zo is het goed. Want in de herfst, o kille waan, kondigt zich de nieuwe lente aan. Wat de zomer niet kan brengen, wat de oogsttijd niet meer bood, dat is een mogelijkheid, besloten in wat komt. Een mogelijkheid zo groot, zo schoon, dat de droom ervan in wintertijd U menige vreugde reeds bereidt.

Weet U,herfst is eigenlijk een afscheid. En misschien ook een weerzien. Het is een kilte, een kou, die,alles in banden slaat en die je op een gegeven ogenblik zet in een wereld, waarvan je

denkt "Nou ja, het is alles versteend en verijsd." En vooral wanneer je ze in het begin van die periode ziet, dan is het somber. Ik weet wel, wanneer je zo door die gevallen bladeren heenloopt en ze ritselen zo, de regen druipt van die kale takken, dan voel je je helemaal niet thuis. Dan denk je "Ach, wat jammer, dat de zomer al voorbij is." Dat is menselijk. Maar ja, als je zoals wij, die langs de straten gingen, de zaak verder bekijkt, dan zeg je "Hé, de bladeren vallen, weer een jaar voorbij. Dan krijgen we wat rust. Misschien wat zorg, wan de zomer is vaak prettiger dan de herfst en de winter. Maar we kunnen nu even terugdenken aan wat we van de zomer hebben gedaan. En daaruit kunnen we dan weer plannen maken, voor wat we dadelijk gaan doen."

Je gebruikt zo'n periode eigenlijk om weer wat op adem te komen. Wanneer je verstandig bent tenminste. Je kunt wel net doen of het nog zomer is maar dan loop je vast. Dan haal je op zijn minst genomen een stevige verkoudheid op de hals. Je moet de zaak aanvaarden, zo het is. Je moet zeggen Ja, het is winter. Goed. Dus ik kan minder uitgaan. Ik ben wat meer afgesloten van die wereld rond mij. Maar zo dadelijk komt toch alles weer? Het herleeft weer. De wereld neemt geen afscheid van je. Helemaal niet. De wereld gaat een ogenblik rusten. En wanneer jij die rust weet te aanvaarden, dan ben je dadelijk weer jong met de wereld. Maar ja, er zijn ook mensen, die zich in de winter zo versjachrijnen, dat, wanneer de lente komt, zij geen oog meer hebben voor de nieuwe vreugde. En dat is gevaarlijk. Ik zou het zó willen zeggen:

Een vallend blad is licht en gloed van wat voorbij moet gaan, maar 'n wenk meteen van het nieuwe, schoner dan ooit, dat gaat ontstaan. Ik ben geen filosoof. Ik kan met dat schone woord niet zo mooi uit de weg. Maar dat weet ik toch wel, dat eigenlijk voortdurend in alle levens, in alle sferen een ogenblik van herfst komt. Ik heb het nog niet zo lang geleden zelf meegemaakt. Een sfeer, die ik altijd prettig vond en mooi had gevonden, begon bleek te worden. Er zat geen leven meer in. Net als een blad, dat gaat verdorren. Daar sta je dan en dan denk je "Ja, valt dat nu allemaal van mij weg? Dat was toch mijn leven! Je vindt het eigenlijk helemaal niet leuk. Maar ja, je weet het kan niet anders en dart aanvaard je het. En dan is het net, of je als een kind in de luiers ligt. Je weet eigenlijk niet goed, wat je ziet, je weet nog niet, wat er precies is. En dat duurt zo even. Voor de één 'n dag, voor de ander 100 jaar. Dat hoort erbij.

En dan word je wakker en dan blijkt, dat je verloren hebt, wat zo-even verbleekte, maar dat je het mooier en rijker dan ooit tevoren hebt teruggewonnen. En ja, dan kijk je terug en dan zeg je "Wat ben ik toch eigenlijk dom geweest. Ik ben het nooit kwijt geweest, maar alleen in die vorm was het voor mij niet passend meer. En omdat ik die vorm nog terug wilde hebben, omdat ik daaraan hing, daarom werd het voor mij zo vaal en bleek. Daarom duurde het een tijd, voordat ik mij in die nieuwe toestand terecht kon vinden."

Dat is herfst. En het gekke ervan is eigenlijk dit: Het kan gaan zoals het wil. Je kunt gaan van sfeer tot sfeer. Maar al kom je uit de laagste en ga je naar de hoogste, je ziet altijd die dingen weer, die werkelijk wat betekenen. Dat is zo gek. Of het nu een plant is of een dier, een vrind of een kind, een vrouw of een man, allemaal. Wat werkelijk wat betekent, dat blijft bij je.

En ja, dan denk je soms, dat je het even kwijt bent, maar dat is dan een periode van overgang, zo'n beetje er tussen door. Dan vind je het terug. En geloof mij, wanneer je dat verbleken van een sfeer en de overgang naar een andere sfeer hebt meegemaakt, dan weet je pas werkelijk, wat herfst wil zeggen.

Het vallen van bladeren? Zeg maar het vallen van alles, wat de aankleding, de stoffering van je wereld was. Dan blijft alleen het kale geraamte over. En dan zou je zeggen wat jammer! Maar je krijgt het nieuwer en mooier terug dan het was. Meer leven, meer jong en meer intens. Meer gericht op de nieuwe oogst, op nieuwe vreugde.

En daarom, wanneer ik die onderwerpen met elkaar in overeenstemming moet brengen, dan zeg ik: Ja, herfstbladeren zijn het teken, dat het nieuwe komen gaat. Het wachten op het nieuwe valt soms lang. Maar het feit, dát het komt, dat je dat van binnen weet, dat geeft je de kracht om je voor te bereiden. En ik weet wel, wanneer ik nog eens overga vanuit deze sfeer naar een volgende, dan zal ik zeker niet meer zo vervelend zitten kijken als de eerste keer.

Integendeel. Dan zal ik zeggen "Ja, op het ogenblik is het even onwennig, ik kan er mij niet in terecht vinden misschien. Maar ik wéét, ik word alleen maar rijker en niet armer. Wat zal ik mij dan zorgen maken.

Dat is dan zo'n beetje mijn meditatie. Ik hoop, dat jullie niet vinden dat ik mij daarin onwaardig heb gedragen, maar ik heb geprobeerd het te zeggen zoals ik het vind. Voor U allemaal, niet alleen voor een enkele. Dat denkt U misschien. Daarom wordt zo'n woord opgegeven. Maar het is niet voor één mens. Maar voor allemaal. Want je komt allemaal steeds weer op een punt, waar je afscheid moet nemen. Van dit of dat. Of het nu een huis is of een stad, een land of een mens, onverschillig wat, afscheid nemen doen we steeds. En dan verbleken die herinneringen, dat zijn de herfstbladeren. Maar wanneer je nu maar weet, dat je niets definitief kunt verliezen en je houdt je daaraan vast, dan ben je er toch? Dan !,run je je nu vast gaan voorbereiden op wat zo dadelijk komt. En d.w.z. dat, wanneer het zover is, je direct in staat zult zo de zaak te overzien en er daardoor waarschijnlijk dubbel van profiteren. Maar dat is een andere kwestie.

Vrinden, ik laat het erbij. En ik zeg nogmaals. Zou ik hier en daar te JY en de waardigheid van de club hebben. gefaald. Mijn excuses. En voor de rest wens ik jullie allen het beste, slaap lekker, ga prettig naar huis en boven alles. Wat we zo-even hebben gezegd, even in het hoofdje houden.

Goede avond.